

ZEBERIOKO KANTAK AUSPOA BILDUMAREN NONDIK NORAKOA

Juan Manuel ETXEBARRIA AYESTA

SARRERA

Edonoizkoak badirudi ere, bitargitu egin gura nuke arean nire Gorbeialdeko herri-euskeraren etnotesto bila daragoiodan nondik norakoa.

Hasierara joanez gero, 1975eko udagoienera jo behar dut. Han, Derioko Seminarioan irakasle lez beharren hasiz batera Ander Manterolak Bizkaiko Etniker taldean sartu ninduen. Derioko biblioteca sortuberrian izan nituen lehenengo harremanak On Jose Miguel Barandiaran maixu on eta jakintsuarekin.

Euskal Herriko Etniker taldeen batzarretariko bat Urkiolan egin genuen eta hantxe izan genituen sotana eta guzti On Manuel Lekuona eta On Jose Miguel Barandiaran. Bazkaitorduan maixu biei adi-adi nengoen eta hartara badiost Ander Manterolak: “*Aikomenzan gure herriaren jakintzaren aurridi eta bide zabaltzaileak zuontzat gazteontzat eredugarriak*”.

Eta izan ere halan izan zen. Gerora, On Jose Miguel Barandiaranekin baztartzan ginen Derioko Bibliotekan eta bere “*Guía para una encuesta etnográfica*” egiten hasi, nire kasuan Zeberioko herrian.

Inkesta egin ahala, bidebatez jasoketa interdisziplinarra egiten hasi nintzen eta euren artean beren beregi mito eta esaunden mundua arakatzen.

Inkesta Zeberiora mugatu nuen baina mito eta esaundena Gorbeialdeara zabaldu nuen On Jose Miguel Barandiaranen beraren aholkua jarraituz.

Etniker bilera baten geundela, mito bat kontatu nion On Jose Migueli eta badiost:

– *Non entzun dezu mito hori?*

– *Ba, aiko, nire auzoko Simon Goyoagak kontatu deust eta holango asko dakiz.*

– *Ba, mitook bildu egin behar dira zinta batean, transkribatu eta argitaratu Etniker aldizkarian interesgarriak direlako.*

Halaxe egin nuen. Hasieran Ander Manterolak lagundu zidan transkripzioak egiten eta gerora ni neu baliatu izan naiz.

Simon Goyoaga berriemailea, Zeberioko auzokidea nuen baina bere fitxa zehatza egiterakoan aiko zer aurkitu nuen: Jaio Zesanuriko Ipiñaburun, nagusiagotan Orozkoko Olarten morroi, gero Arteako Seminarioan irakaskuntzaz kanpoko langile eta azkenik Zeberioko Undurragara ezkondu.

Jakina, fitxa honek, Zeberiora ezeze, Gorbeialdeara eraman ninduen eta harrezkero lurralde zabal horretan daragoiot beharleku honetan eta iturri hori oraindik ez da agortu.

Daragoiodan alor honek balio bikoitza du. Alde batetik Etnografikoa eta bestetik Linguistikoa.

Alor biak dira garrantzi handikoak Gorbeialdean. Etnografia aldetik, beste askoren lanak ahaztu barik, ni neu izan naiz lekuko eta hori baieztatze-ko aikor nire *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak* liburuko ekarria (Bilbo 1995). Linguistika alorra loturik doa eta beste hainbeste esan dezakegu, beraz biak aberatsak.

Jasoketa interdisziplinarra aipatu dut lehentxoago eta nire ibilbide honetan, besteak beste, kantuak batzeari ere gogatsu ekin diot On Manuel Lekuonak bere *Literatura oral vasca* liburu ederrean eginiko bidea kontuan harturik.

Gotzon Garatek Deustuko Unibertsitatean Euskal Filologia sortuz batera, karrera hori egin nuen eta jarraian doktoratu K.Mitxelena zuzendari nuela.

Handik gerora, 1991ean Euskaltzaindiako urgazle izendatu ninduten eta A.Irigoienek Literatura Batzordeko Herri Literatura taldean sartu ninduen Juan Mari Lekuona buru genuela. Ordurako oso ezagun eta lagun nuen A. Zavala baina batzordekide ginenetik harreman handiagoa izan dut eta badut bararekin¹.

Auspoa liburu bilduma paregaberako ere biderdiko egin izan diot Antoniori, Bizkai aldeko herri bertsolari batzuk aurkeztean bereziki.

---

¹ Oharra: artikulua hau idatzi nuenean, Antonio Zavala bizi zen.

Horra hor “Antonio Zavala Doctor honoris causa” izenburupean argitaratutako Bertsolari 34.zenbakian idatzi nuena: “Gure Antonioren bilketa lan zabala eta mamitsua aipatu dut hasieran eta lan horren hedapen hori Bizkairaino iritsi da. Lehenengo lana aspalditxokoa da, Muxikako Balendin Enbeitari eginko zenbaki biak, 117 eta 118 hain zuzen, *Neure apurra* titulupean.

Geroago, Zeanurira etorriko da, Basilio Pujanari beste hiru liburu egiteko, Abel Muniategiren laguntzaz. Liburuok hauexek: 191 *Egi batzuek aixetaraten*; 211 *Deabruak ostutako urteak*; eta 251 *Oiauak*.

Handik gerora, nik neuk aurkitu dizkiot beste berriemaile bi eta haiei ere beste liburu bina aterako die, lehenengo bertsoz eta bigarrena prosaz. Bata, Dimako Faustino Etxebarria, herri bertsolaria da. Honi egindako liburu biak hauexek: 208 *Nor garan azaldu*; eta 237 *Nire gazte denpora*. Bestea, nire osaba Lino Ayesta dugu, Manu Ayesta herri-bertsolariaren anaje gazteena. Honi egindako liburu biak, hauexek: 217 *Gure bizkuntzaren mugatik*; eta 245 *Ikusiak eta entzunak*.

Aipatu berri dudan Bertsolari 34. Zenbakia 1999. Antonio Zavala Doctor Honoris Causa. Juan Manuel Etxebarria Ayesta: “Antonio Zavala Bizkaian zehar. (90-93 orrialdeak) irakurriz, *Zeberioko Kanta zaharrak* 261 zenbaki-duna argitatze bidean zela esaten da baina azkenean titulua laburtu egin zen, hots, *Zeberioko Kantak* eta zenbakia aurreratu egin zuen A. Zavalak nireari lehenetsuna eman ziolako eta azkenean 259a izan zen.

Behin honaz gero, goazen *Zeberioko Kantak* nire liburuaren nondik norakoa azaltzen.

ZEBERIOKO KANTAK

Liburu hau 1999an argitaratu zen eta legezkoa denez sarreraren ondoan berriemaileak agertzen dira, eurak izan ditudalako iturri emankor. Aikomenzan guztiak: Leonor Ayesta Goikoetxea (neure ama); Patxi Etxebarria Arroita. (neure aita); Paula Arroita Usategi(pandero-jolea; neure amama); Maurizia Aldaiturriaga (pandero-jolea; neure auzokoa); Manu Ayesta Goikoetxea (herri-bertsolaria; neure osaba); Lino Ayesta Goikoetxea (neure osaba); Leon Bilbao (albokaria; neure osaba); Joakintxu Goti (trikitolaria; neure auzokoa); Dolores Artiñano Iriondo (neure amaxea); Lino Ayesta Amondarain (neure lengusua); Jose Abrisketa Ayesta (neure lehengusua); Karmelo Ayesta Aranguren (neure lehengusua); Damiana Etxebarria (Zeberioko elbarrenen Bertzutengoa).

KANTUEN SAILKAPENA

Aikomen Antonio Zavala eta bion arte egin genuen sailkapena kasuan kasuko argitasunak bitarteko.

Hasteko **Koplak** datoz, bai jotak eta bai porruak. Jarraian **Ume-Kantak**. Geroago **Bestelako Kantak**. Ondoren **Santa Ageda Abestiak**. Hurrengo **Kopla Soltuak**. Eta azkenik, **Bertsoak** (bertso-paperak).

Sail ezberdin bakoitzean era bateko edo besteko pentagramak agertzen dira. Nik neuk grabatu nizkion zinta batean eta A.Zavalak pentagramaratu egin zituen eta hortxe daude letrok irakurri ezeze kantatu ere ahal izateko.

Honelako edo eta antzerako bildumak eta bilduma horretako kantu batek bere historia dauka eta bide horretatik jo nahi nuke Etnografia ikutu bat emateko ahorik hara jasotako guzti honi.

I. Koplak: jotak eta porruak

Beharbada, ezagun egiten zaizkigu han hor hemengo koplak baina beti egoten da berezitasunen bat edo beste.

Jotetara joanik har dezagun Maurizia Aldaiturriaga panderojolearen kopla hau:

*Begira nago begira
kamiño-zubi barrira,
noz etorriko ete dan
alkatea gure errira.*

Kopla honetan, “kamiño-zubi” hitz konposatua agertzen da. Horren orde, gehienetan “goiko kamiño” entzuten da baina Mauriziarenak badauka bere zera. Ondo pentsatuz gero, gure herrietan normalean, kamiñoak ez daude goietan. “Kamiño-zubia” oster, herriaren sarreran, erreka gainean egiten den harrizkoari berari baino ere gehiago, zementozko edo asfaltozkoari deitzen zaio, lehenagoko egurrezkoagandik bereizteko. Kopla honetan “alkatea” dator herrira, beste batzuetan “ nire maitea”, etab.

Porruetara bagoaz, kantuen gaietan egingo nuke parada. Esate baterako kopla honetan:

*Oraingo neskatillak
zer daude merezi
errekan beratuta
galdaran egosi.*

Kopla hau entzunda argi dago gizonezkoa ez dagoela bat ere pozik neska-riaren tratuaz, seguruenez kalabazak eman dizkiolako edo beste mantzinke-riaren bategatik. Dena dela, kantua- ren barruan eta doinuaren arintasunean burlazar ekite hau ez da hain txartzat hartzekoa, jakina, erromeriak beti erro-meria.

II. Ume kantak

Asko daude eta oso politak. Batzuk melodikoak dira eta beste batzuk oster- a bariazio musikal txikikoak, doinu erraz batez entonatuak. Besteak beste, aipatu- tako bakoitzetik bat hartuko dugu:

BATEN JOAN NINTZAN...

*Baten joan nintzan merkatura ni
ta an erosi neuan txakurkumatu bat
txakurkumatuak, txau-txau-txau
nik pasau neuan gaua!*

*Baten joan nintzan merkatura ni
ta an erosi neuan katakumatu bat
katakumatuak miau-miau-miau,
txakurkumatuak txau-txau-txau
nik pasau neuan gaua!*

*Baten joan nintzan merkatura ni
ta an erosi neuan txarrikumatu bat
txarrikumatuak krum-krum-krum,
katakumatuak miau-miau-miau,
txakurkumatuak txau-txau-txau,
nik pasau neuan gaua!*

Abesti honek ez dauka amaierarik. Umea lotara doanean kantetan hasten da eta loak hartu ahala abestu.

Estrofa bakoitzean animalia bat ugaritzen da, hobeto esanda animalia horren “ hizkuntza ” onomatopeya bidez erabiliaz. (Behiak muuu...; astoak jarr...; txakurrak txau...ardiak beee...; txerriak krum...etab.):

ATXEA MOTXEA

*Atxea motxea konili pan
zeure semea errotan
errota txikerra klin klan
Katalina bentan korrentan*

*tipirripiton Martin zapaton
kañabera tronpeta lau kirikon;
txirripi txarrapa, txirripi txarrapa...
txaust!
Pispit ala koskot?*

*Atxea motxea konili pan
zeure semea errotan
joan nintzan basora
topau neuan erbi bat
jaurtin neutsan arri bat
ta atera neutsan ezkerreko
begi gorri andi bat;
zelemiña kanpa, zelemiña kanpa...
txaust!
Pispit ala koskot?*

Abesti hau jolas bat da eta bertsio asko ditu Euskal Herrian zehar. Nik hemen ama eta aitagandikoak jaso ditut, Uriondokoa bata eta Undurragakoa bestea. Ume bakoitzak atzamar bat ipinten du, besterik ez bada, aitita edo amamaren belaunburuan eta kantalaria atzamarrak banan-banan ikutuz doa eta abestiaren azken parteko “*txirripi-txarrapa* edo *zelemiña kanpa*”-ra hel-tzen denean, umeetarikoen atzamar bat harrapatu behar du “*Txaust*” esanaz eta jarraian harrapatutakoari galdetu zein zigor nahi duen: Pispit (pitxitxeka egin) ala “koskot” (buruan kaskatekotxu bat eman). Umeak ere zuhur egoten dira eta kantalaria huts eginez gero, kantalaria berari egiteko zigor-itau-na jarraian zigortzeko.

III. Bestelako kantak

Sail honetan era askotako kantak sartu dira Frantziako Korteko erro-mantze luzetik hasi eta koplak txikiatarartekoak.

Abestion artean, mitologiako bat ere jaso da eta aipatu egingo dugu Euskal Herrian zehar hainbat bertsio dituelako.

SAN MARTINEN HAMABI EGIAK

Abesti hau, mitologiako ipuin batekoa da. Zeberion batutako ipuin batzuetan, deabrua agertzen da. Baserritarrek, maldizio bidez, laguntza eskatzen zio-

ten deabruari euren arimaren truke. Deabruak baietza eman orduan, eskatutako lanak egiten omen zituen. Baina, baserritarrek, euren arima galduta ikusi orduan, abadeagana jotzen zuten edo eurek egin beste tratu bat deabruagaz.

Abesti hau, horretariko tratu bat da. Deabruak esan omen zion baserritar horri San Martinen hamabi egiak esaten bazizkion, barrien barriz lortuko zuela bere arima. Eta halaxe gertatu omen zen azkenean.

San Martin:

esaik bat: Gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik bi: Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik iru: Iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik lau: lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik bost: Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik sei: sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik zazpi: zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik zortzi: zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik bedratzi: bedratzi ordenamentuak, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik amar: amar mandamentuak, bedratzi ordenamentuak, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik amaka: amaka milla angeruak, amar mandamentuak, bedratzi ordenamentuak, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik amabi: amabi apostoluak, amaka milla angeruak, amar mandamentuak, bedratzi ordenamentuak, zortzirak dira zeruak, zazpi sakramentuak, sei zeruko izarrak sei, Jesukristoren bost llagak bost, lau ebangelisteak lau, iru Trinitadeak iru, Erromako altarak bi, gure Jauna bera dok bat, berak salbauko gaiozak.

esaik amairu: ez dok amairu! oilarrak joten jok munduan, angerutxuak zeruan.

Hemendixek hartu zuen J.Oteizak “**Ez dok Amairu**” harako J. A. Artze; J. Artze; J. A. Irigarai; L. Iriondo; M. Laboa; J. Lekuona; B. Lertxundi eta X. Letek osaturiko abeslari talde ospetsuaren izena, hamairu zenbakiaren malefizioa apurtzeko.

IV. Santa Ageda abestiak

Abesti honen hainbat bertasio jaso dira. Zeberion tradizio handia izan da eta gaur egun ere badago Santa Ageda kantetako. Letrari dagokionez, nire osaba Manu Ayesta herri-bertsolaria zen letraginen ospetsua eta hemengo bertso asko bereak dira, berak eginak edo haragoan entzun eta gero eratuak. Kantaria ere aparta zen eta koruan aurrelari beharra egiten zuen.

Bilduma honetan, aldea batera datoz Santa Agedaren bizitzari buruzko koplak eta gero agur, eskari, esker on eta abarretarako bertsoak.

Santa Agedaren bizitzakoetarik bertasio bat hartuko dugu eta Zeberioko euskera nagusitu arren haragoko eraginak ere ikus daitezke:

SANTA AGEDA III

1)

Bedeinkatua izan dedilla
etxe onetako gentea
pobre ta umilde dabizantzat
badute borondatea
Santa martirik maitea
dago errukiz betea
berak alkantzau ta emon daizkula
osasuna eta bakea.

2)

Libertadea eskatzen deusat
etxeko printzipalari
S. Agedaren alabantzarik
kantatutzera nator ni.

Graziak ipini deusaguz
santa bedeinkate oni
onen fedean bizi gaitezan
osasunez eta ongi.

3)

Nok esango dau zer pasau zuan
munduan S. Agedak
lenda biziko azotaduta
kendu eutsezan bularrak
Gorrotoaren indarrarekin
gentilen biotz gogorra
instante baten zabaldu jakon
gorputz guztian odola.

4)

Santa au preso sartu zanean
zan milagro bat andia
zeruetatik bajatu jakon
Jaungoikoaren argia.
Milagro ikaragarria zan
santa onen alegria
S. Pedrok berak kuratu eutson
santa oni gorputz guztia.

5)

Borroka gogor oiek diñau
ilgo da gaurko gaubean
len beizan firme billatu euden
santa au biramonean
esan eutsoen euren onean
nai bozu(badozu) gure legean
bestelan presentatuko zara
Quinsianoren aurrean.

6)

Berriz enperadore onek dino
eroateko argana
dontzella gazte orren biotza
len bezain firme darama.
Jaun zerukoak emana dauka
orain berak ein dauana
zer amodio andia eukan
gure Jaungoikoagana.

7)

Soldadu batek galdetzen deutso
zergaitik dagon ixilik
adoraikezu eure jaungoikoa
egon nai bozu (badozu)bizirik
itzori ondo aditu eta
Santak diñotse bakarrik
nik adoratzten dodana baño
ez dago gizon besterik.

8)

Zer balorea eraman euden
etsai gaiztoan aurrera
umildadezko bere begiak
itzuli ziran lurrera
Emperadore kruel-kruela
an beti beren legera
arraztaka ta desonraturik
atera bedi kalera.

9)

Orduan erantzun eutson berak
Jaungoikuari graziak
baña borrego gentil gaiztoak
zauden gorrotoz josiak
Santaren fede bizi-bizia
Jaunaren probidentzia
lurrak ikara egin euan ta
arritu ziran guztiak.

10)

Jaun aundi bat etorri zan ara
ikara aren puntuan
emperadore aren lagun bi
azpian artu zituan
ikusirik an orduan antxe
aiek alako moduan
ze milagroak gertatu ziran
santa onekin munduan.

11)

Iltzen egoan orduan bera
Jesusi deiez eguan
orain gloriak gosatzen dago
angeruekin zeruan.

Zeruan dala eukiko dogu
Santa Ageda goguan
bere bizitza kontatutzeko
kanta-kantari moduan

12)

Kristau deboto batzuek bertan
euden bere gorpua artu
Kataniako ziudadian
baita bere enterratu
kristaua, konsideratu
au onela zan gertatu
karidadea ematen dunai
berak eingotso(egingo deutso) pagatu.

13)

Adios orain esaten dogu
santa onekin batean
urte ontxu bat pasau dagigun
osasunagaz bakean
pobre umildiaren artean
beti erruki gaitean
karidadeak lagunduko dau
zeruetako atean.

Agilandoa lortzeko eskari-kopletan, era guztietakoak agertzen ziren, zelango pertsona halako bertsoa eginik, baina beti saria lortzeko bidean. Hori bai, kantatu baino lehen hauxe galdera hau egiten zen: “Kantatu ala errezatu?” Jakina, batzuetan, zergatik hargatik, ez zen egoten kanturako gogorik. Gaur egun aldatu egin da ohitura hau, alde batetik ez delako kantatzen baserririk baserri lehen bezala eta bestetik eleizaren eragin gutxiago dagoelako.

Saria lortzeko koplak jasoketa egin ondoren, “etxeke andreari” eginikoak izan dira ugarietak. Zeozergatik izango da ezta? Ba har ditzagun batzuk:

ETXEKO ANDREARI

1)

Etxe onetako andrea
leku oneko alabea
ortxe bidean konsultau gara
zelan dan limosnerea.

Esku batean dirua dakar
bestean lukainka pareta
altzoa bere gora dakar da
an be dozena arrautzea

2)

Ortxe soloan madari
erramak ditu gora adi
etxe onetako etxeko andreak
Ama Brijina dirudi.

Bere arpegiak egin eiten dau
espillu bat legez argi
enbra eder ta galantagorik
ez da mundura etorri.

3)

Eleiza onduan kaltzadea
andi jentea pasa da
etxe ontako etxeko andrea
ondo andre galanta da

Etxeko androri joaten danean
jai egunean mezara
gente guztia berari adi
oten (egoten) da bere trazara.

4)

S. Ageda Santa aundia
zeruetako tronuan
etxe onetako etxeko andrea
axelangua munduan.

karidadezko begiak ditu
S. Agedaren moduan
biotz obeko andrarik ez da
bat bere emeko munduan.

5)

Etxeko andria on ona
zeure gauzaren doi ona
paskoa goixean jantziko dozuz
zeure soñean bost gona.

Zuri ta nabar azpikogona
azul ederra ganeko
andrea zure parerik ez da
plaza bat ondradutzeko.

6)

Ortxe betxuan errota
uruna ondo eota
etxe onetako etxeko andrea
ondo da andra galanta.

Egitadeak formalak eta
gorputza ondo pertxeta
beren soñean jantzi ederrak
erregiña lez jantzita.

7)

Etxe onetako etxeko andrea
txikitxu konponidea
biribil eta kuriosea
gorputzez prepradea
eta ganera beterik dauka
generoz beren etxea
gaur guretzako zabaldukoitu
kartera eta kaxea.

8)

Ortxe soloan azia
susterra dauka luzia
etxe onetako etxeko andrea
ona ta kuriosia.

Orrez gainera esan deuskue
zelan dan limosnerea
etxeko andra onek emongo deusku
dirua ta gauzea.

9)

Ondo andratxu prepradea
etxe onetako andria
erri onetan onena dauka
baita berorrek ondria
ondo andratxu kariñosea
biotza limosneria
gaur guretzako emongo deusku
limosna guztiz andia.

10)
Ortxe goitxuan bidia
aren onduan idia
etxe onetako etxeko andrea
andratxu konponidia

orrez gainera ondo dakigu
zelan dan limosneria
andratxu onek emongo deusku
dirua eta gauzia.

Munduan denetarik zegoela eta dagoela esaten da eta hemen ere beti suertatzen da Santa Ageda kantatu eta gero agilandorik eman ez egitea. Holako kasuetarako kopla bereziak egiten ziren. Aikomenzan baten faltan bi:

LIMOSNARIK EMOTEN EZ DAUANARI

1
Erbia dago azatzen
erbikumea babatzen
etxe onetako u(ga)zaba jauna
samarañoko kakatzen.

2
Belea dabil atxean
beretzat zori gatxean,
arantza baltza sartuko al jako
atzeko zulo baltzean.

V. Kopla soltuak

Sail honetako kantu batzuk besteetan ere sar zitezkeen baina izenburuari eutsiz badaukate tokia eta euretarik bat hartuko dugu abesti edo eta esaunda bezala har daitekeelako.

IRU ALABA BERBALTUDUN EDO TARTAMUTUAK

“Kantatxo honen historia hauxe da: Ama batek hiru alaba eukazan. Hirurak berbaltudunak edo tartamutuak. Egun baten mutil gazte bat zan joateko euren etxera errekadu egiten ezkontzeko asmoz. Amak, jakinik alaben arazoa, ixilik egoteko egindu eutsen, berak berba egingo ebala eta. Baina,

josten ebilzala, joskilak ziran eta, alabatariko bati firua apurtu jakon eta akordatzakoan edo ustekabean, amaren esanari kasu egiteko asti barik badiño:

- Talan, apurtu on(a) (batak)
- Torontile emoion(a) (besteak)
- Amak esan ixilik oteko ta gu ez isilik on.(hirugarrenak)

VI. Bertso-papelak

Alor honetako bertsoetarik batzuk originalak dira, beste batzuk han hor hemendik buruz ikasi eta Zeberion kantatuak eta azkenik Zeberion bertan aurkitutako bertso-paperetatik jasoak.

Originalen artean interesgarriak dira Manu Ayestagandik lortutako Lukas de Añibarroren bertsoak, gerora, oinarri honekin lan luze eta zehatza-goia egiteko balio izan dutelako M.C.Mendigurenen eskutik:

BERTSO BARRIAK, LUKAS DE AÑIBARROK JARRIAK

- 1)
Bertso barriak kantau bear duz
motibo ziran boto bi
Zeberioko kaballeroak
derrotau bear naude ni
- 2)
Mundu guztiak galdu bear gaitu
zori tristeko diruek
deskuidu ori egin bazan ze
ondo bengantzan naiuek
- 3)
Ainbeste gizon prudentziako
ibili dira gugana
ugazabaren aginduagaz
badoiaz Tantanegana
- 4)
Tantanegana joateko eta
guztiak joan ez dira
atxurrik asko konpontzen deusku
ogeiko zarrak balira.
- 5)
Gure Jainkoan zelan emon lei
mantzinerako gauza ona

diruarekin menpe izanekaz
amenazuak auzora.

6)
Dibujante bat endredau daude
ondo dagoan lekutik
kalte andiak guri eginda
joango dira mundutik.

7)
Dibujante ori koloka daude
beste ofizina batera
adiskideak ez dira falta
orain bertsoak atera.

8)
Kostunbrerikan ez dogu euki
zoia bezala egoten
obrea artu ta joaten gara
lauko freskoak ekarten.

9)
Berrerrako libre daukaguz
lau probintzia osoak
bear ein barik etxok (ez jok) emoten
pezetarikan auzoak.

Beste batzuen bertsoak buruz ikasi eta kantatzeko ohitura handia izan da gure herrietan. Nire amak, esaterako, gaur ere 88 urterekin buruz dakizki *Markesaren alaba* erromantzearen koplak guztiak².

Liburu honetatik beste bat hartuko dut azkeneko A. Zavalaren argitze-ohar eta guzti. M.Ayestaren bertsoan bizkaieraren eragina nabarmena da:

MUTILZARRAREN BERTSOAK:

1)
Dozena bat bertso barri
gaztean konsolagarri
neure mingaña sano dan arte
nai nitukez jarri.

---

² Oharra: gaur 90 urte ditu.

2)

Bagiratuaz alkarri
andrarik ezin ekarri
mutil zarraren despedidea
ezingo dot jarri.

3)

Egon zaiteze aditzen
sartu ta nola gabiltzen
gazte denporan ezkondu barik
fazil da gelditzen.

4)

Orain anginak barritzen
indarrak bere urritzen
soldata gabe orain jarri naz
anaia serbitzen.

5)

Anaiak nauko mendian
koineta aldamenean
gazte denporaz akordatzen naz
sasoa joanean.

6)

Orain tristura begian
nago ez nago txarrian
artu pipa bat ortzean eta
suaren guardian.

7)

Leenago erromerian
dama gazteen erdian
gira ta bira ibiltzen nintzan
panparroikerian.

8)

Gero ilunabarrean
estimazio txarrean
egun guztian oien pardelak
neure bizkarrean.

9)

Iloba daukat arotza
oa emendik arantza
animosoa ez da gelditzen
zarraren biotza.

10)
Begiratua zorrotza
soldata barik morrontza
animosoa ez da gelditzen
zarraren biotza.

11)
Ni neuk daukadan jantzia
badaukat nori utzia
bi arkondara, praka pare bat,
anaiak utzia.

(OHARRA: Bertso hauek Xenpelarrek dira. Ikus: Auspoa 88-89-90, 241 orrialdean eta *Auspoaren sail nagusia*, 175. orrialdean.)

Zeberion aurkitutako bertso-paperen berri emateko interesgarria da nire eskuetara nola heldu ziren jakitea.

Ni ez nintzen joan bertso-paper bila, On Jose Miguel Barandiaranen Etniker taldeko behar bat egitera baino. Alde batetik, J.M.Barandiarenen *Guía para una encuesta etnográfica* egiten nembilen eta bide batez mito, esaundetarik hasi eta batuketa interdisziplinarra egiten.

Egon ere jakitun nengoen Zeberioiko Bertzuten auzunan Zipriano Etxebarria izeneko baserritarra ipuin kontalaria zena. Orduan, Txomin Aretxaga haren senide eta nire adiskidea lagun hartuta joan egin nintzen Bertzutenera eta emaitza ona lortu ere bai. Grabazioak bukatu genituenean hauxe esan zidan Ziprianok:

– *Oño! onango kontuetan nipaño(nik baino) geao yakik nire arreba Damianak. Yoai (joan hadi) beragana ortxe ondoan bixiok (bizi dok) eta.*

Eta ba joan ginen Txomin eta biok. Sartu ginen etxean, jarri sutondoan eta beste hainbeste mito eta esaunda grabatu nizkion.

Azkenean, eza eskuan dagoela jakinik, badaezpada, berriemaile guztiei bezala, galdera hauxe egin nion Damiana Etxebarriari:

– *Kantuen artean bertso-papalik edo erabili dozue noiz edo noiz?*
– *Etxoisu piti beten, ointxe esanes ganera, nire aista defunteak kajatxu beten gordetan situsen, intera baten, kurioso-kurioso papel batzuk eta ekarri ingotzudes sauk ukusteko.*

Ekarri zidan kajatxo hori eta dena zegoen bertso-paperez beterik. Batzuk euskera hutsean, beste batzuk euskera eta erderaz eta hirugarren batzuk gaztelania hutsean. Bakoitzeko bana hartuko dugu adibide gisa:

LUMOKO NESKATILLARI BERTSO BARRIAK:

1)
Errian zertan zabilz
iñor engañetan
ez diranak kontatzen
bazter guztietan
zeuk errua eukita
zeu zabilz berbetan
zer dan neuk esango dot
bertso barrietan.

2)
Zeuk bialdu zenduan
errekaduakin
esaten nai zendula
ezkondu nirekin,
baietz erazo arte
ekin eta ekin
ai nik baneu orduan
zu nor zaran jakin.

3)
Zeuk errekadu ein da
ni zugaz batzeko
biok bizimoduan
alkarrez jartzeko,
Ta oin modu onetan
atzeratutzeko
zer motivo izan da
ezkontza galtzeko?

4)
Norbera ibili barik
burua jasoten
auzunetan dakie
polito esaten,
Ondo dakigu zuri
zer jatzun gustatzen
iñori lan eragin
ta zeu deskantsatzen.

5)
Bilbon kriada eon da
etorri Lumora
apur bat deskantzetan
osaban ondora,
or zabiz erregiña
baziñan modura
zu besteko bat barriz
topau lei non gura.

6)
Lumoko errian dauzan
mutil aberatsak
nai bazendu lograuko
zendukez zeuretzat,
alan kontatzen dozu
egaletan beintzat
kontuz artu etzaizan
norbaitek zorotzat.

7)
Pañelo gorria ta
erropia beltza
moda ekarri dozu
Bilbotik onantza.
arro pasatzen dozu
Lumoko aldatza
baia beste batentzat
mutil aberatsa.

8)
Ez dago zulangorik
Lumoko partean
zeu zara ederrena
guztien artean,
zuretzat senargairik
emen parajeen
ez dago Madrilera
mobidu ezean.

9)
Uste dozu zarala
ia erregiña
ta bai zarala markes
gazte baten duña,

gorputzez ain ederra
azalez urdiña
udabarriko lora
edo klabeliña.

10)
Diputadu gazte bat
logratu artean
zugaz ez dao gauza onik
bien bitartean,
senarra dozunean
Madrilgo kortean
zeu ara urtetako
automobilean.

11)
Markes bategaz laster
ezkontzen bazera
ta paseatzen joan
beraz Parisera,
Geu be despeditzeko
prest egongo gera
emonik biderako
eunbat bolandera.

12)
Amabi bertsorekin
orra despedida
Eulalitxo zurekin
komeriak dira,
joaten zaranean
Lumotik Madrilera
enamorauko jatzuz
pañelo gorrira.

BERTSO BARRIAK (ERDERA-EUSKERA):

1)
Unas canciones nuevas
nai nukez kantatu
con la esposa mía
zer zaidan pasatu,
con un cortejo nuevo
niri eskapatu

aquella habrá creído
ez dala pakatu.

2)
Que yo dije por ella
ospital batean
que no me visitaras
osatu artean,
que ya tenía otro
bien bitartean
me dicen que anda ella
montaña partean.

3)
Ama Elgoibartarra
ella de Orozko
niri eskapatu deust
con otro morrosko,
zazpi urte pasau da
que yo la conozko
por donde anda ella
nik ez dakit asko.

4)
Dejando a su hija
desanparaturik
con un pasiego ha ido
plageak arturik,
ai qué mula tan falsa
eduki nuan nik
en las tres provincias
etxaok(ez jagok) alangorik.

5)
Teníamos una hija
nor ete du aita?
como si fuera mía
nik izan dot maita,
en Muniketa, señores,
lenbiziko bentan
como marido y mujer
egon ziran bertan.

6)
Bonigazio de Gomez
jan ta edanetan
le vino su esposa
denpora onetan,
como era muy anciana
nobia gaztea
le calentó su mujer
lepoko partea.

7)
Los dos dicen que beben
goizetik gaubera
tres azumbres de vino
edanda oera,
sin dormir en ayunas
askozaz obe da
la mujer que yo tenía
onetan bizi da.

8)
La mujer vendería
gizonaren prakak
sin que el marido sepa
andreaman tranpak,
la mujer bebedora
ez dok emendatzen
tiene todos los vicios
daukazanak saltzen.

9)
Con una cestilla
besoan arturik
para imitar en casa
erdi zoraturik,
que solo andaba fuera
burutik faltaurik
pero aquella no tiene
buruko faltarik.

10)
Y los mozos de Bizkaia
eta probintzia
antes de casar pensar
zer dan buztarria,

si buskais como ella
zeuron ezkongiaia
para vosotros será
despatxugarria.

11)
Yo como era culpante
beste asko ibilita
tu infeliz marido
aforratu zaita,
vive Jesus andrea
Juana eta Juakin
naikoa esan deutsuet
nai badozue jakin.

12)
Por andar en la plaza
eder ta galanta
muchas tienen, señores,
onetako falta,
una jarra bonita
musturra ausita
con casi media chispa
albora jausita.

ROMANCE- CATASTROFE EN EL PUENTE ZUBIETA. LEMONA (BIZKAIA)

1. Primera Parte

Con lágrimas en los ojos
y el llanto en el corazón
voy a comenzar si puedo
esta triste relación.

El día 13 de junio
de mil novecientos veinte
hubo una fiesta en Urkiola
a la cual fue mucha gente.

Fue el día San Antonio
día de gran romería
donde van mozos y mozas
rebosantes de alegría.

También mujeres y ancianos
van allí a hacer sus ofertas
y después de haberlas hecho
se dirigen a la fiesta.

Bailan y ríen y cantan
rezan e ingieren meriendas
y acabado el festival
se vuelven a sus aldeas.

Así termina la fiesta
tan popular en Vizcaya
y también yo termino aquí
para empezar la parte segunda.

2. Segunda Parte

Alegres y placenteros
cantando mozos y mozas
dirígense los romeros
a San Antonio de Urquiola.

Salió desde Arrigorriaga
un autocamión cargado
con cuarenta pasajeros
para el sitio mencionado.

Llegaron hasta Lemona
sin ninguna novedad
mas al pasar por el puente
fue la desgracia fatal.

Dicen que por viraje
hecho sin mala intención
chocó con la barandilla
y el automóvil cayó.

El chófer que lo guiaba
era muy poco capaz
y en punto tan peligroso
perdió la serenidad.

Con una rueda trasera
se partió la barandilla
y no pudieron salvarse
tantas inocentes vidas.

Una vez en el vacío
aquel enorme furgón
de los angustiados pechos
salía esta exclamación.

Auxilio, favor, socorro,
Dios mío, madre querida
que por ir a divertirnos
perdemos aquí la vida.

Una gran montaña de agua
al caer se levantó
y debajo de camión
a todos sepultó.

Apenas se dieron cuenta
de la triste situación
entablaron una lucha
para lograr su salvación.

El agua teñida en sangre
de tantos muertos y heridos
no parecía sino que
todo había concluido.

Con una fiereza tal
que no puede describirse
se agarran unos a otros
para del agua evadirse.

Allí había un matrimonio
que en plena luna de miel
debajo del fatal río
vió perecer su doncel.

Entre estos hay otro caso
que vamos a mencionar
y eran dos enamorados
que íbanse pronto a casar.

El se llamaba Mariano
y la nobia era Francisca
que proyectaban su enlace
para dentro de unos días.

Y con amor puro y santo
su porvenir preparaban
pero la traidora muerte
la vida a los dos arranca.

Eran dos trabajadores
que elaboraban papel
para mantener sus madres
que eran ancianas también.

Y para dar una prueba
más ardiente del querer
mueren ambos abrazados
como amantes de Teruel.

En cuanto hubo noticias
de esta terrible desgracia
de todos los caseríos
fueron pronto a remediarla.

Principiaron los auxilios
con cuerdas, palos y una lancha
que un señor prestó al instante
que a las víctimas salvara.

Grandes pruebas de valor
se dieron en aquel río
para recoger los muertos
y atender a los heridos.

Uno con la pierna rota
que el autocamión partió
sin cuidarse de sí mismo
de la muerte a tres libró.

Alcalde y autoridades
ténganlo todo presente
y arreglen las carreteras
para evitar tanta muerte.

Ahora a los supervivientes
enhorabuena cordial
y para los otros pobres
sólo nos resta rezar.

El día de San Antonio
triste recuerdo dejó
en el puente de Zubieta
al río un camión cayó.

Unos cuantos desgraciados
en el fondo perecieron
sembrando un día de luto
a Bilbao y al mundo entero.

Y para el año que viene
les voy a recomendar
que a San Antonio de Urquiola
camión no deben de usar.

Un recuerdo dedicamos
a esos pobres desgraciados
que fueron a divertirse
y murieron aplastados.

Aikomenzan ba Zeberiorik harako pitxilora batzuk gure lagun zintzo eta maixu izan dugun Juan Mari Lekuonaren omenez. Eta kantuz kantu ibili garenez, oraingo koplak hau Lekuonatar Juan Marirentzat.

Gari ogia janari
iturri ura edari,
gure gogoan zaitugu beti
Lekuonatar Juan Mari.

ONDORIO GISA

Nire Etnografia lanetako atal hau garai bateko emaitza baino ez da. Herri jakintza askoz ere handiagoa da eta hor dabil ahorik aho batean bestean. Aberastasun hori ikusteko, besteak beste, J.Kaltzakortaren *Dantza-kopla zaharrak* liburu ederra ikustea baino ez dago. Nire liburu honek beste asko egiteko abisaria izan nahi luke denon arte bideratzeko etorkizunera gure aurrekoengandik ikasi duguna.

Eta amaitzeko nire Auspoako liburuko kontraportadarik harako azken hitzak erabiliko ditut: “*Min bako arrana ugerra(k)tx(j)an* dio Zeberioko esatera zaharrak, baina liburu honen bidez ez da isilduko gure herri zaharraren arran-hotsa.”

BIBLIOGRAFIA

BARANDIARAN, J.M. *Guía para una encuesta etnográfica*. Ex. Dip. Foral de Álava. Vitoria, 1976.

— *Obras completas*. B.G.E.V. Bilbao, 1972.

BERTSOLARI, 34 zk. in *Antonio Zavala doctor honoris causa*. Donostia, 1999.

ETXEBARRIA AYESTA, J. M. *Zeberioko Haraneko Euskeraren Azterketa Etno-Linguistikoa*. Doktorego Tesia. Ibaizabal. Zornotza, 1991.

— *Gorbeia inguruko Etno-Ipuin eta Esaundak*. Bilbao. Labayru-Bilbao Bizkaia Kutxa, 1995.

— *Zeberioko Kantak*. AUSPOA Liburutegia. Sendoa. A. Zavala. Auspoa 259. Estella (Navarra). Sendoa. Oiartzun (Gipuzkoa).

— *Euskal Urtea, Obituraz Betea*. Ibaizabal, Amorebieta, 2003.

IRIGOYEN, A. “Formas de nombres de localidades vizcaínas” in *FL.V. 2*, 1972

KALZAKORTA ELORZA, J. *Dantza-kopla zaharrak*. Labayru Ikastegia-Bilbao Bizkaia Kutxa Fundazioa. Bilbo, 2007

LEKUONA, Manuel. *Literatura oral vasca*. Colección Auñamendi. San Sebastián, 1964.

MITXELENA, K. *Fonética Histórica Vasca*. Dip. Guip. San Sebastián, 1961.

ZAVALA, A. *Auspoaren auspoa*.(I-II). Oiartzun. Sendoa, 1996.